

Диссертациялық кеңес туралы типтік ережеге
2-қосымша

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің жанындағы 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесін алу үшін диссертацияларды қорғау жөнінде **Диссертациялық кеңестің 2021 жылғы жұмысы туралы**

Есебі

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті төрағасының 29.12.2018 ж. №2058 бұйрығымен бекітілген ерекше мәртебесі жоқ жоғары оқу орындары жанындағы диссертациялық кеңестердің тізіміне сәйкес Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 31.03.2011 ж. №126 бұйрығымен (09.03.2021 ж. өзгерту және толықтырумен) бекітілген диссертациялық Кеңес туралы Үлгілік ереженің 3, 5, 7, 9, 10-тармағына сәйкес академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ ғылыми кеңесінің шешімі негізінде (30.04.2021 ж. №12 хаттама) 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесін алу үшін диссертацияларды қорғау жөніндегі Диссертациялық кеңестің құрамы бекітілді.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің жанындағы 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесін алу үшін диссертацияларды қорғау жөнінде Диссертациялық кеңестің (30.04.2021 ж. №12 хаттама) диссертациялық кеңес мүшелері қатарынан диссертациялық кеңестің төрағасы, төрағаның орынбасары және ғалым хатшысы бекітілді.

Диссертациялық кеңеске 6 адам мүше: 1 – филология ғылымдарының докторы, 1 – философия докторы (PhD), 4 – филология ғылымдарының кандидаты, оның ішінде 2 – академик Е.А.Бөкетов ат. Қарағанды университетінен, 1 – Павлодар педагогикалық университетінен, 1 – Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінен, 1 – Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ-дан (1-кесте).

1-кесте. 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша диссертациялық кеңестің құрамы

№	Аты-жөні	Туған жылы, ұлты, азаматтығы	Негізгі жұмыс орны, лауазымы	Ғылыми дәрежесі, мамандық шифры, атағы	Диссертациялық кеңес мамандығы
1	Мажитаева Шара (төраға)	1951 ж., қазақ, ҚР	Академик Е.А.Бөкетов ат. Қарағанды университеті, қазақ тіл білімі кафедрасының профессоры	филол.ғ. д. (10.02.02 – қазақ тілі), тіл білімі профессоры	6D020500 – Филология
2	Кенжеғалиев Саян Акылжанович (төраға орынбасары)	1982 ж., қазақ, ҚР	Академик Е.А.Бөкетов ат. Қарағанды университеті, қазақ тіл білімі кафедрасының	филол.ғ.к. (10.02.02 – қазақ тілі), тіл білімінің қауымдастырылған профессоры	6D020500 – Филология

			менгерушісі		
3	Калиев Бектурсын Аманкулович (ғалым хатшы)	1969 ж., қазақ, ҚР	Академик Е.А.Бөкетов ат. Қарағанды университеті, қазақ тіл білімі кафедрасының қауымдастырылған профессоры	филол.ғ.к.. (10.02.02 – қазақ тілі), тіл білімінің қауымдастырылған профессоры	6D020500 – Филология
4	Ергалиев Куаныш Советулы	1976 ж., қазақ, ҚР	Павлодар педагогикалық университеті Гуманитарлық ғылымдар жоғары мектебінің деканы	филол.ғ.к.. (10.02.02 – қазақ тілі), тіл білімінің қауымдастырылған профессоры	6D020500 – Филология
5	Абдирасилова Гульмира Калыбаевна	1978 ж., қазақ, ҚР	Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің профессоры м.а.	филол.ғ.к.. (10.02.02 – қазақ тілі), тіл білімінің қауымдастырылған профессоры	6D020500 – Филология
6	Толеубаева Акнур Мухитовна	1982 ж., қазақ, ҚР	Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ-дың аударма теориясы мен практикасы кафедрасының доценті	6D020700 – «Аударма ісі» мамандығы бойынша философия докторы (PhD)	6D020500 – Филология

1. Өткізілген отырыстың саны туралы мәлімет:

Есепті 2021 жылы диссертациялық кеңестің 3 (үш) отырысы өткізілді.

19.04.2021 – диссертациялық кеңестің төрағасын, төрағаның орынбасарын және ғалым хатшысын сайлау бойынша.

20.05..2021 – академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті қазақ тіл білімі кафедрасының PhD докторанты Хасенов Болат Рашидовичтің «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбында диссертациялық жұмысын қорғауға қабылдау және аталған кафедраның докторанты Каскатаева Жанар Алданышқызының «Түр-түс атауларының лексика-семантикалық өрісіндегі ортақ және ұлттық ерекшеліктер (қазақ, неміс, ағылшын тілдерінің материалдары негізінде)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысын қорғауға қабылдау бойынша.

30.06.2021 ж. сағат 10.00-де 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін Хасенов Болат Рашидовичтің диссертациясын қорғауы бойынша.

30.06.2021 ж. сағат 14.00-де 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін Каскатаева Жанар Алданышқызының диссертациясын қорғауы бойынша.

Диссертациялардың қорғалуы туралы ақпарат пен барлық қажетті құжат академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ сайтында қолжетімді және ҚР БҒМ Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитетіне жолданды.

2. Отырыстардың жартысынан азына қатысқан Диссертациялық кеңес мүшелерінің аты-жөні (бар болса)

Аталған есепті кезеңде отырыстардың жартысынан азына қатысқан кеңес мүшелері болған жоқ.

3. Оқытуды ұйымдастыру көрсетілген докторанттардың тізімі.

Диссертация қорғаған докторанттар туралы мәлімет 2-кестеде келтірілген.

Басқа оқу ұйымынан қорғауға түскен диссертация болған жоқ.

2-кесте. 2021 жылы диссертациясын қорғаған докторант тізімі

№	Докторанттың аты-жөні	Оқыту ұйымы	Ғылыми кеңесшілері
1	Хасенов Болат Рашидович	Академик Е.А.Бөкетов ат. Қарағанды университеті	1. Адилова Алмагуль Советовна – ф.ғ.д., академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті Қазақ тіл білімі кафедрасының профессоры. 2. Нефёдова Лилия Амиряновна – ф.ғ.д., Челябинск мемлекеттік университетінің профессоры (Челябинск, Ресей).
2	Каскатаева Жанар Алданышқызы	Академик Е.А.Бөкетов ат. Қарағанды университеті	1. Мажитаева Шара – ф.ғ.д., профессор, академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті Қазақ тіл білімі кафедрасының профессоры. 2. Бахтикиреева Улданай Максutowна – ф.ғ.д., профессор, Ресей Халықтар достығы университеті орыс тілі және мәдениетаралық коммуникация кафедрасының профессоры (РФ).

4. Келесі бөлімді бөліп көрсете отырып, есепті жыл ішінде Кеңес қараған диссертацияларға қысқаша талдау жасау:

Хасенов Болат Рашидовичтің 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену ұсынылған «Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты» тақырыбындағы диссертациясы

1) Талқыланған жұмыстардың тақырыбын талдау.

Қазақ тілінің дыбыс жүйесіне арналған іргелі ғылыми еңбектерде дыбыстың акустикалық-артикуляциялық ерекшелігі, дыбыс құрамы, дыбыстардың жіктелуі, дыбыс алмасуы, т.б. жанжақты сөз етілді. Алайда бұл бағыттағы зерттеу тіл дыбыстарын негізінен құрылымдық жүйеде, яғни тіл дыбыстарын тек лингвистиканың аясында ғана қарастырды. Құрылымдық тіл білімінің нысаны – сөз болса, қазіргі лингвистиканың басты өзегі – адам.

Яғни қазіргі жаңа парадигма (антропоцентристік) бойынша адам танымы, болмысы, сөйлеуі, т.б. секілді экстралингвистикалық фактор есепке алынады, тілдік бірліктердің табиғаты пәндердің түйісінде ашылады. Жұмыста жаңа парадигманың талабына сәйкес қазақ тілі дыбыстары адам болмысы, жаратылысы, танымы, сөйлеуі тұрғысынан сипатталып, бірнеше пәннің түйісінде (шегарасында) қарастырылады. Диссертация тақырыбындағы архетип термині универсалды құбылысқа байланысты алынды.

Архетип – автономды, спонтанды, универсалды әрі адам психикасындағы туа бітті бейне. Бұлар түсте, мифте ертегіде, балалар суретінде көрініс табады. Мәселен, баланың бейнелеу өнерін зерттеген психоаналитиктер қай ұлт өкілінің баласы болсын ешкімнің үйреуінсіз-ақ спонтанды түрде жалпы адамзат баласына ортақ болып есептелінетін

шеңбер, шеңбер ішінде нүкте, квадрат, сызықтарды салатынын айтады. Сол секілді бала тілінің дамуында да жалпыға бірдей заңдылықтар бар. Бұны сөйлеу онтогенезін зерттеуші ғалымдардың бәрі де мойындайды. Ғалымдардың айтуынша, адамзат баласы тілінің, ақыл-есінің дамуын бала тілінің, ақыл-есінің дамуы қысқаша түрде қайталай алады. Жұмыста осы идея негізге алынып, қазақ тілі (жалпы түркі тілі) дыбыстарының даму жолы мен бала тілінің дамуы салыстырылады, ұқсастықтары айқындалады.

Сонымен қатар зерттеу жұмысында универсалды, қарапайым символдар негізінде қазақ тілі дыбыстарының жаңаша классификациясы жасалады. Түркітану ғылымында Қ.Сартқожаұлы тіл дыбыстарын түркі дүниетанымы тұрғысынан жіктеу жасағаны белгілі. Ғалым сегіз дауысты дыбыстың таңбасын дүниенің төрт бұрышымен немесе сегіз дауыстыны сегіз бағытпен байланыстырады. Бұл жұмыста қазақ тіліндегі дауысты-дауыссыз дыбыстар толық қамтылып, метафизикалық мәнде сипатталады.

Сондай-ақ диссертацияда қазақ тіліндегі “ерекше құбылыс” болып саналатын дыбыс символизмі қарастырылады. Ал қазіргі шетел лингвистикасында дыбыс символизмі ең өзекті тақырыптардың біріне айналды. Бұл универсалды құбылысты зерттеу арқылы адамзат баласының прототіліне, тілдің пайда болуына, эволюциясына қатысты тың болжамдар жасалды. Әсіресе, Ф.де Соссюрдің ‘тілдік таңба уәжсіз’ деген қағидасының көптеген тілдерге “әмірі” жүрмейтіні анықталды. Диссертациялық жұмыста да қазақ тілі (жалпы түркі тілі) материалдары мен эксперимент нәтижелерін салыстыру арқылы дәстүрлі лингвистикадағы ‘қағиданың’ тілімізге жат екені айтылады.

2) Диссертация тақырыбының «Ғылым туралы» Заңның 18-бабының 3-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия қалыптастыратын ғылымның даму бағытымен және (немесе) мемлекеттік бағдарламалармен байланысы.

Диссертация Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ қазақ тіл білімі кафедрасында орындалды.

Зерттеу жұмысы Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2017 жылы 12 сәуірде жарық көрген «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласының негізінде рухани және мәдени құндылығымызды сақтау және ұлғайту, әлемдегі дамыған 30 елдің қатарына ену үшін қазақ тілінің функционалдық кеңістігін кеңейтуге қол жеткізу мақсатында жазылған.

3) Қарастырылған жұмыстардың ғылыми нәтижесін пайдалану деңгейін талдау.

Зерттеудің нәтижесі қазақ тілі дыбыстарының даму тарихына, дыбыстың жіктелуіне, дыбыс символизміне қатысты жаңа зерттеу жүргізуге түрткі бола алады. Диссертациялық жұмыстағы әдісті фонетика, сөйлеу онтогенезі, лексикология, фоносемантикаға қатысты теориялық мәселені шешуде қолдануға болады.

Практикалық мәні. Зерттеу жұмысындағы нәтиже, деректі жоғары оқу орындарында фонетика, лексикология, тіл біліміне кіріспе, тіл тарихы, тіл ғылымының жаңа бағыттары бойынша лекция, семинар сабақтарында, сонымен қатар филология факультетінің студенттері мен магистранттарына арналған оқу-әдістемелік құрал әзірлеуде пайдалануға болады.

Каскатаева Жанар Алданышқызының 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену ұсынылған «Түр-түс атауларының лексика-семантикалық өрісіндегі ортақ және ұлттық ерекшеліктер (қазақ, неміс, ағылшын тілдерінің материалдары негізінде)» тақырыбындағы диссертациясы

1) Талқыланған жұмыстардың тақырыбын талдау.

Соңғы жылдары еліміздегі тіл саясатына сәйкес және ұлтаралық қатынас үйлесімділігін, халықтар достығы мен бірлігін нығайтуда егеменді еліміз бар күш жігерін салуда, сондықтан қазақ тілін басқа тілдермен салыстыра-салғастыра зерттеу мәселесі де тіл білімінде кеңінен өркен жаюда.

Туыс емес үш тілдегі (қазақ-неміс-ағылшын) құрамында түр-түс атаулары бар лексикалық топтарды жинастырып, лексика-семантикалық өрісі тұрғысынан талдап, сипатта у әлі де болса жан-жақты зерттеліп қолға алынған жоқ. Түр-түстің беретін мағынасын жан-жақты меңгеру мәдени және ұлтаралық коммуникацияда маңызды мәселелердің біріне жатады. Сол себепті ұсынылып отырған зерттеу жұмысы тіл біліміндегі маңызды тақырыптың бірі болып саналады.

Ал қазақ-неміс-ағылшын тілдеріндегі түр-түс атауларын салыстыра/салғастыра кешенді зерттеу мәселесі әлі де жете қарастырылған жоқ. Сондықтан ғаламның тілдік бейнесін жасауда әрбір халық болмысында әмбебап категория болып саналатын ұлттық таңбалар, оның ішінде түр-түстік таңбалар табиғатын тіл арқылы ашып түсіндіру осы мәселе төңірегіндегі зерттеулердің жалғасы деуге болады.

Зерттеу жұмысы тіл біліміндегі өзекті мәселенің біріне жатады. Қазіргі түр-түс атауы теориялық-танымдық тұрғыдан біраз зерттелді. Бұл зерттеуде тіл мен адам санасының тұтастығы қарастырылып, адам санасының жемісі тілдік білім, күрделі ассоциативті-вербалды құрылым, болмысты рух және ой бірлесуіндегі таратушы жүйе болып сипаттауға негізін тапты. Қазақ, орыс, ағылшын және неміс ғалымдарының түске, түс атауларына қатысты пікірлері тақырыптың теориялық негізін қалады.

2) Диссертация тақырыбының «Ғылым туралы» Заңның 18-бабының 3-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия қалыптастыратын ғылымның даму бағытымен және (немесе) мемлекеттік бағдарламалармен байланысы.

Диссертация Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ қазақ тіл білімі кафедрасында орындалды.

«Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Тілдердің үштұғырлығы» жобасын енгізудің қажетті шарты ретінде неміс, ағылшын және қазақ тілінің функционалдық кеңістігін кеңейту жөніндегі мақсатқа қол жеткізу кезеңі белгіленген.

3) Қарастырылған жұмыстардың ғылыми нәтижесін пайдалану деңгейін талдау.

Зерттеу жұмысының өзіндік ғылыми жаңалығы тұңғыш рет қазақ, ағылшын және неміс тілдеріндегі түр-түс атаулары мен фразалардың мағыналық және танымдық сипатымен бірге лексика-семантикалық өрісі салғастырыла зерттелді.

Зерттеу жұмысында тақырыпқа сай тілдік дерек жинастырылып жүйеленді. Диссертациялық жұмыста баяндалған мәселе әр тақырыпқа сай іріктеліп, талдау жеткілікті мысалмен қамтылды.

Жұмыстың теориялық және практикалық маңыздылығы бар. Зерттеу жұмысы нәтижесін жоғары оқу орындарында оқытылатын – тіл тарихы, лексикология, фразеология, этнолингвистика, лингвомәдениеттану салаларының теориялық курстарын оқытуда, түрлі элективті курстарды оқуда қосымша материал ретінде пайдалануға болады.

5. Ресми рецензенттердің жұмысын талдау (сапасыз шолулардың мысалымен).

3-кесте. Ресми рецензенттері туралы мәлімет

№	Докторанттың аты-жөні	Диссертация тақырыбы	Ресми рецензенттері
1	Хасенов Болат Рашидович	«Қазақ тілі дыбыстарының архетиптік сипаты»	1) Жакупов Жантас Алтаевич – ф.ғ.д., Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ профессоры, 10.02.02 – Қазақ тілі; 2) Жұмабаева Жанар Төлендіқызы – ф.ғ.к., доцент, А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының жетекші

			ғылыми қызметкері, 10.06.06. – Түркі тілдері.
2	Каскатаева Жанар Алданышқызы	«Түр-түс атауларының лексика-семантикалық өрісіндегі ортақ және ұлттық ерекшеліктер (қазақ, неміс, ағылшын тілдерінің материалдары негізінде)»	1) Сатенова Сериккул Купешбаевна – Л.Н.Гумилев ат. Еуразия Ұлттық университетінің профессоры, ф.ғ.д., 10.02.02 – Қазақ тілі; 2) Ныгметова Бибигуль Джамбуловна – Павлодар педагогикалық университеті шетел филологиясы және аударма ісі кафедрасының доценті, ф.ғ.к., 10.02.02 – Қазақ тілі.

Рецензиялау рәсімін жүзеге асыру жөніндегі нормативтік құжаттамаға сәйкес жоғарыда көрсетілген рецензенттер 6D020500 – «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесін беру үшін диссертацияларды қорғау жөніндегі диссертациялық кеңеске докторанттардың зерттеу саласында кемінде 10 ғылыми жарияланым ұсынды. Рецензенттердің пікірлері мерзімінде ұсынылды. Негізгі жұмыс орны бойынша бұрыштама қойылып, академик Е.А. Бөкетов ат. ҚарУ сайтына орналастырылды.

Рецензенттер өз міндеттеріне ұқыпты қарады және ұсынылған жұмыстардың жағымды жағын да, негізгі кемшілігін де көрсете отырып, диссертациялық зерттеулерге жоғары білікті талдау жасады. Рецензенттер тарапынан ресми қарым-қатынас фактісі байқалмады.

6. Ғылыми кадрларды даярлау жүйесін одан әрі жетілдіру жөніндегі ұсыныс.

Қазақстан Республикасында ғылыми қызметке қызығушылықты ынталандыру және жас ғалымдар мен PhD докторларының одан әрі кәсіби өсуі үшін постдокторлық бағдарламалар институтын дамыту мүмкіндігін қарастыру қажет.

7. Мамандықтар бөлінісінде философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация саны (кадр даярлау бағыты):

Мамандығы	6D020500 – «Филология»
қорғауға қабылданған диссертациялар	2
оның ішінде басқа ЖОО докторанттары	0
қараудан алынып тасталған диссертациялар	0
оның ішінде басқа ЖОО докторанттары	0
рецензенттердің теріс пікірлері негізінде алынып тасталған диссертациялар	0
оның ішінде басқа ЖОО докторанттары	0
қорғау қорытындысы бойынша теріс шешімі бар диссертациялар	0
оның ішінде басқа ЖОО докторанттары	0

Диссертациялық кеңестің төрағасы,
ф.ғ.д., профессор

Ш. Мажитаева

Диссертациялық кеңестің
ғалым хатшысы, ф.ғ.к.

Б.А. Қалиев

Мөр
« 29 » желтоқсан 2021 ж.